

ІСТОРИК, ОРІЕНТАЛІСТ,
ЛІНГВІСТ, ПОЛІГЛОТ,
ДОСЛІДНИК СЕРЕДНЬОВІЧНОЇ
ТА НОВОЧАСНОЇ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ, ПОЛЬЩІ, РОСІЇ, ОСМАНСЬКОЇ ІМПЕРІЇ,
КРИМУ Й ІСТОРІЇ ДОАШКЕНАЗІЙСЬКОГО
Й АШКЕНАЗІЙСЬКОГО ЄВРЕЙСТВА;
ІДЕОЛОГ, ЗАСНОВНИК І ПЕРШИЙ ОЧІЛЬНИК
УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ІНСТИТУТУ
ГАРВАРДСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ,
КАФЕДРИ ІСТОРІОСОФІЇ
К.Н.У. ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА,
ІНСТИТУТУ СХОДОЗНАВСТВА
ІМЕНІ АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО Н.А.Н. УКРАЇНИ;
УЧАСНИК СТВОРЕННЯ ІНСТИТУТУ УКРАЇНСЬКОЇ
АРХЕОГРАФІЇ І ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ІМЕНІ МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО
Н.А.Н. УКРАЇНИ

Δημιουργός

ОМЕЛЯН ПРИЦАК
(1919-2006)

Володимир Потульницький

ДЕМІУРГ

ІСТОРИОСОФІЯ
ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА

«Акта»

Потульніцький Володимир Арнольдович. Деміург. Історіософія Омеляна Пріцака. Харків: Акта, 2021.

Книга присвячена осмисленню і відтворенню історіософських поглядів на ключові проблеми світової та української історичної науки універсального українського науковця: орієнталіста, історика, лінгвіста й поліглота Омеляна Пріцака. Спираючись на власний аналіз архівних документів та опубліковану спадщину вченого, автор монографії розкриває бачення Омеляном Пріцаком важливих проблем середньовічної та новочасної історії України, Польщі, Росії, Османської імперії, Криму й історії доашкеназійського й ашкеназійського єврейства. Більшість архівних документів, зібраних Володимиром Потульніцьким, уперше залучено до наукового обігу. Окрім того, вперше було проведено дослідження науково-освітньої діяльності кафедри історіософії, заснованої вченим у Київському університеті ім. Тараса Шевченка в 1992 році. Порівнюються погляди науковця, сформовані ним протягом різних етапів його наукової праці в Європі й Америці, виводиться спільне та відмінне, центральне і маргінальне у баченні та творенні тих чи тих історіософських проблем. Автор з'ясовує, яким методологічним впливам підлягав Омелян Пріцак та як еволюціонувало його бачення ключових проблем історичної науки протягом дослідницької праці в різних країнах і на різних континентах. Автор уперше оцінює особистий внесок Омеляна Пріцака у розвиток досліджень із історії України та світової історії. Також у заключному розділі монографії вперше подається віднайдена і проаналізована автором низка рецензій радянських та західних фахівців на основні історіософські гіпотези Омеляна Пріцака.

Для науковців, викладачів і всіх, хто цікавиться проблемами світової й української історії у їхньому розвитку.

Рецензенти:

академік НАН України, доктор історичних наук *Валерій Смолій*

член-кореспондент НАН України, доктор історичних наук *Геннадій Борjak*

Затверджено до друку Вченою радою Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (протокол №2 від 6.02.2020)

ЗМІСТ

Скорочення	7
Передмова	9
Вступ	14

ЧАСТИНА ПЕРША

Бачення Омеляна Пріцака щодо історіософії як науки та навчальної дисципліни

- 1 Предмет, метод та співвідношення історіософії з іншими науками 20
- 2 Створення Омеляном Пріцаком катедри історіософії у Київському університеті у 1992–1994 рр. та її значення ...35

ЧАСТИНА ДРУГА

Теоретичні орієнтири Омеляна Пріцака в дослідженні історіософії історії України

- 3 Історіософська концептуалізація історії України в контексті світової історії 56
- 4 «Повість временних літ» як джерело до дослідження стосунків варягів та Русі 77

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

Історіософські проблеми історії України в науковій спадщині Омеляна Пріцака

- 5 Проблема суверенітету – не-суверенітету в давній Русі та спроба Ярослава Мудрого її розв'язати 100
- 6 Проблема королівства – не-королівства в Галицько-Волинській середньовічній державі 117
- 7 Українське козацтво та його еволюція як оборонців православної віри від побутового до суспільно-політичного явища 138

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

Дослідницьке надбання Омеляна Пріцака з історіософії історії східноєвропейських державних утворень

- 8 Річ Посполита в контексті її історичних зв'язків з Україною 156
- 9 Кримський Ханат у структурі Чорноморських міжнародних відносин країн Східної та Південної Європи 171

ЧАСТИНА П'ЯТА

Внесок Омеляна Пріцака у розвиток історіософських досліджень з юдаїки

- 10 Східноєвропейське єврейство від Хозарського каганату до Київської Русі: події, процеси, ідентичності 190
- 11 Історіософія історії ашкеназійського єврейства в ранньонову та нову добу 202

ЧАСТИНА ШОСТА

Євразія Омеляна Пріцака: історіософія історії міжконтинентальних державних утворень

- 12 Панорама місця Оттоманської Порти в історії Європи й України 214
- 13 Московське царство як уособлення спадковості авторитарних владних харизм Візантії та Золотої Орди і його експансія в Україну 228

ЧАСТИНА СЬОМА

Історіографічна полеміка довкола основних історіософських концепцій Омеляна Пріцака у радянській і західній історичній науці

- 14 Критика гіпотез Омеляна Пріцака у відгуках радянських науковців 1980-х – початку 1990-х рр. 246
- 15 Оцінка основних тверджень Омеляна Пріцака європейськими, американськими та ізраїльськими вченими у 1980-і рр. 263
- Загальні висновки 285
- Список використаних джерел та літератури 291
- Іменний покажчик 313
- Про автора 323